

TEOLOGIJA I LJUDSKO DOSTOJANSTVO

Dikasterij za nauk vjere je u Rimu 2. travnja 2024. na 19. obljetnicu smrti sv. Ivana Pavla II. objavio Deklaraciju *Dignitas infinita* o ljudskom dostojanstvu. Još dok je ovaj Dikasterij nosio ime Kongregacije za nauk vjere, na kongresu od 15. ožujka 2019. donesena je odluka da započne rad na tekstu dokumenta koji bi „trebao istaknuti nezamjenjivost pojma ljudske osobe unutar kršćanske antropologije i ukazati na domet i pozitivne implikacije na društvenoj, političkoj i ekonomskoj razini, imajući u vidu posljednji razvoj govora o ovoj temi u akademskom ambijentu i njezino dvojako razumijevanje u suvremenom kontekstu“. No od tog prvog nagovještaja i odluke pristupilo se izradi nacrtâ koji su iz godine u godinu zadoživljavali novo ruho, da bi potom konačno 28. veljače 2024. na Redovitom zasjedanju Dikasterija bio prihvaćen i usvojen nacrt ovog dokumenta, koji je Sveti Otac na audijenciji od 25. ožujka odobrio i odredio da se objavi, što je i učinjeno početkom travnja.

Kako iz ovog inicijalnog teksta, tako je i iz kasnijih događanja razvidno da je ova tema u današnjem svijetu vrlo prisutna, pa čak i razvikana. Ali na dvojak način. Jer i oni koji izravno ugrožavaju ljudsko dostojanstvo uskraćujući čovjeku dostojanstvo djeteta Božjega, pozivaju se na samo dostojanstvo dok to čine. Zato je od samoga početka bila naznačena ta ambivalentnost, to jest dvojako razumijevanje i dvostruki odnos prema temi ljudskog dostojanstva u suvremenom kontekstu. S jedne strane, tema je doživjela svoj razvoj u akademskom okruženju, ali je taj misaoni element dvojako prihvaćen u samome društvu zajedno sa svim razumsko-znanstvenim zaključcima. Upravo o tome je trebalo voditi računa, jer nikada u suvremenom svijetu društveni i medijski, akademski i politički prostor nije bio puniji govora o dostojanstvu ljudske osobe, a nikada to dostojanstvo nije bilo ugroženije. Dakle, ne nedostaje govora o ljudskom dostojanstvu na svim razinama, ali ono se sporo ili pogrešno razvija i uspostavlja u samome društvu. I premda se ne kaže konkretno o kojem je akademskom pomaku riječ, pretpostaviti je da se misli na brojna i sadržajna istraživanja na mnogim područjima znanosti, od filozofije i teologije, psihologije i sociologije do medicine i prava, i tolikih drugih u kojima je u središte stavljena ljudska osoba i njezino dostojanstvo. Dok se za suvremeni društveni kontekst kasnije pojašnjava o čemu se radi, za ove razvoje u akademskom kontekstu se ne kaže izričitije o čemu je točno riječ, pa se o tome može samo nagađati. No ono što se čini problematičnim jest da se sadržaje i zaključke iz akademskog okruženja kasnije tumači

dvojako, čime se dovodi u pitanje sama znanost i njezina sposobnost ispravnih zaključaka kada je riječ o činjenicama i istinama ljudskog života.

Upravo zato što je sporno nešto što ne bi trebalo biti sporno, već pouzdano i sa sigurnošću utvrđeno, prefekt Dikasterija kardinal Victor Manuel Fernández u predstavljanju Deklaracije posvjedočio je da je 2023. godine sam papa Franjo tražio da se u dokumentu neke teme jasnije istaknu kao teme povezane s dostojanstvom čovjeka, a to su na primjer: drama siromaštva, stanje migranata, nasilje nad ženama, trgovina ljudima, ratovi i drugo. Društvene teme i probleme takve naravi smatralo se važnim istaknuti, jer suvremena društva nemaju volje odgovoriti na te izazove, a teško je reći da u društvu ne bi bilo dovoljno mehanizama i načina da se to riješi. Najčešće, međutim, takve teme se tretiraju kroz optiku društvenih ili političkih okvira, pa se onda i ne uočava da je u pozadini problem shvaćanja i tumačenja ljudskog dostojanstva. Jer suvremeno društvo, usredotočeno na gospodarski interes, po svojoj prilici ne vidi, ili ne želi vidjeti, da se ova zla koja pogađaju čovječanstvo tiču ljudskoga dostojanstva, budući da je danas rasprava o dostojanstvu usmjerena radije na pomodarska pitanja koja nameću određene grupacije i lobiji u samom društvu. Stoga se društvo bavi marginalnim i nebitnim stvarima kao što je pitanje roda i spola potencirano od strane pojedinaca u društvu, a pogotovo što se njima bavi na kriv način, te staje u obranu navodnog dostojanstva svake osobe (u tom slučaju svakog osobnog izbora!), umjesto da dostojanstvo promatra kao prirodnu datost, jer ga je Stvoritelj svijeta utisnuo u svako ljudsko biće samim naravnim činom postojanja.

No u ovom dokumentu se ne propušta navesti ni druge oblike kršenja ljudskoga dostojanstva, koji su u današnjem društvu sporni jer prema njima postoji dvojak pristup. Naime u takva teška kršenja ljudskoga dostojanstva ubrajaju se spolne zloporabe koje su kao „fenomen raširene u društvu, a tiču se i Crkve, te predstavljaju ozbiljnu zapreku njezinu poslanju“ (usp. br. 43). Osim toga izravno se spominje pobačaj kao jedan od najtežih prekršaja protiv života koji je temelj ljudskoga dostojanstva. Na žalost, danas se u savjesti mnogih ljudi gubi svijest o težini ovog čina, te ga se pokušava umanjiti i jezičnim manipulacijama, nazivajući ga blažim imenima, kao što je prekid trudnoće, kako bi se u društvu i javnosti stvorio privid da je riječ o uobičajenim postupcima, a ne o napadu na nerođeni život (usp. br. 47). Nadalje, jedan od oblika kršenja ljudskoga dostojanstva je i surogat majčinstvo, u kojem se zloporabe temelje na iskorištavanju materijalnih nedaća majke, a teško povrjeđuje dos-

tojanstvo žene i djeteta. Doista, dijete je uvijek dar i nikada ne bi smjelo biti predmet kupoprodajnih ugovora. Osim toga, svako dijete ima pravo, na temelju neotuđivog dostojanstva, da ima potpuno ljudsko, a ne umjetno rođenje, jer u daru života se uvijek manifestira dostojanstvo onoga koji daruje i onoga koji prima život (usp. br. 47-50). Dva paragrafa Deklaracije posvećena su i eutanaziji i asistiranom suicidu, koji su također posebni slučajevi kršenja ljudskoga dostojanstva, a koji u tišini danas sve više i više osvajaju teren na način da se u mnogim zemljama ide prema njihovoj legalizaciji. Ne prestaje se naglašavati da je vrlo teška povreda dostojanstva osobe pomoći samoubojici da sebi oduzme život. Umjesto toga trebalo bi usmjeravati društvo prema boljoj i cjelovitijoj skrbi, a sam pogled vjere pomaže otkriti smisao i nove vrijednosti bolesti kao takve koja nikada, ma koliko bila teška, ne dokida ljudsko dostojanstvo (usp. br. 51-52). Jedno od daljnjih povreda ljudskoga dostojanstva je odbacivanje onih koji su drukčije sposobni (*diversamente abili*), a koje mi ljudi proglašavamo nesposobnima, što stvara kulturu odbacivanja. Postoje oni koji su po nekim kriterijima u fizičkom ili psihičkom 'deficitu', što je ranjiva situacija, jer se uopće postavlja pitanje koji su kriteriji po kojima osoba postaje ili jest osoba i tko je taj tko određuje takve kriterije. Pitanje je tko je taj tko vrednuje ljudski 'suficit' ili 'deficit' i kojim mjerama, da bi na temelju njih proglasio dostojanstvo osobe i dao joj pravo i mogućnost živjeti. Pogotovo što takav pristup osobama dovodi u pitanje ljubav i milosrđe koji su temelj Božje poruke koja ljude usmjerava prema skrbi za potrebne i ugrožene, a ne njihovu odbacivanju, zapuštanju ili eliminiranju (usp. br. 53-54). Kao teški problem ugrožavanja ljudskoga dostojanstva ističe se i takozvana 'gender teorija', to jest rodna teorija. Dok s jedne strane Deklaracija poziva na poštivanja ljudskog dostojanstva, te kritizira situacije i zemlje u kojima se pojedince zatvara, kažnjava, maltretira poradi seksualne orijentacije, s druge pak strane rodna teorija je posebno opasna, jer briše razlike između spolova pod izlikom ili težnjom da želi sve ljude učiniti jednakima. Oni koji se priklanjaju ovoj teoriji žele raspolagati sobom mimo Božjeg plana, zaboravljajući da je ljudski život prije svega dar Božji. Osim toga, nerazumno je nijekati prirodnu razliku koja postoji među ljudima, a to je ona spolna, jer ne samo da je najveća već je i najljepša i najmoćnija razlika, na temelju koje je čovjek pozvan živjeti u paru muškarac-žena, u velikom i uzajamnom poštivanju i plodnoj ljubavi. Na tragu toga se ističe kako se ne može ignorirati da se biološki spol (*sex*) i društveno-kulturalna uloga seksa (*gender*, rod) mogu razlikovati, ali ne i odvajati, te stoga treba odbaciti svaki

pokušaj da se zamračí nedokidiva spolna razlika između muškarca i žene (usp. br. 55-59). U istom duhu se nastavlja govoriti o promjeni spola, koja je danas uhvatila maha, a da se pri tom zaboravlja i dostojanstvo tijela koje participira na dostojanstvu osobe utoliko što je obdareno osobnim obilježjima. Stoga i bilo koji zahvat promjene spola redovito povlači rizik da će se ugroziti jedinstveno dostojanstvo koje osoba ima od samoga začeca (usp. br. 60). I kao posljednji problem koji se navodi kao ugroza ljudskoga dostojanstva je digitalno nasilje koje je plod tehnološko-digitalnog napretka, premda takav napredak nudi i mnoge mogućnosti promicanja ljudskog dostojanstva. No digitalni svijet je sve skloniji tome da stvori svijet u kojem se povećava manipulacija, iskorištavanje, isključivanje i nasilje koji mogu ugroziti ljudsko dostojanstvo. Digitalni mediji mogu stvoriti nove oblike ovisnosti i izoliranja, te postupnog gubitka veze s konkretnom stvarnošću i slabljenja osobne komunikacije. Unatoč svemu ne znači da tehnologije ne treba koristiti, no njima se treba služiti za promicanje i zaštitu ljudskog dostojanstva, a ne njegovu ugrozu (usp. br. 61-62).

Ovaj dokument postaje smjerokaz kako Crkvi i društvu, tako i teologiji našega vremena, da se još više angažira oko razmišljanja o ljudskom dostojanstvu te da uvijek skladnije pokazuje u čemu se ono sastoji, pomažući i crkvenom učiteljstvu razumijevati stvarnost današnjega trenutka, svijeta i vremena. Jer tema ljudskog dostojanstva, to jest dostojanstva osobe, od početaka Crkve izrasla je u kontekstu razumijevanja božanskih osoba te neprocjenjivog dara života i spasenja kojim Bog obdaruje čovjeka. Kršćanstvo je dalo svoj doprinos da se uopće čovjeka promatra kao osobu u svom neotuđivom dostojanstvu, bez obzira na spolne, rasne i društvene razlike. Porukom da je svaki čovjek Božje stvorenje i, štoviše, Božje dijete, kršćanstvo je isticalo njegovo univerzalno i vječno dostojanstvo utemeljeno u Bogu, a ne u ljudskoj pristranosti ili prikraćenosti koja je sebi davala za pravo procjenjivati koga će i koliko vrednovati i poštivati. Zato teologija zna da čovjek čovjeku ne može dati dostojanstvo, već može samo prihvatiti činjenicu koja postoji od samoga početka utkana u ljudski život po Božjem daru. Čovjek može prihvatiti i priznati dostojanstvo, proglasiti ga i čuvati zakonima i društvenim ustrojem, ali ništa od toga nije izvor dostojanstva. Na žalost, čim se čovjek postavi kao davatelj ili izvor dostojanstva, već tu nastaje otuđenje na jedan ili drugi način, po jednoj ili drugoj osnovi.

Dostojanstvo je kao takvo neograničeno i neizmerno, jer mu je izvor i temelj u neizmernom i neograničenom Bogu koji čovjeka

stvara na svoju sliku, što teologija nikada ne smije smetnuti s uma. Snagom svijesti o Bogu teologija se ne smije klanjati ni društvenim institucijama, pravnim sustavima, demokraciji i ostalim mehanizmima kojih nema u Crkvi, jer nijedna od tih važnih društvenih sastavnica koje su pozvane štiti ljudsko dostojanstvo ne mogu doći do njegova izvora niti mogu utemeljiti dostojanstva, a na žalost se postavljaju kao da je čovjek izmislio ljudsko dostojanstvo ili kao da su ga neki ljudi ili institucije dali drugima. Upravo je zadaća teologije davati uporište svima koji promiču i štite neotuđivo ljudsko dostojanstvo, da budu svjesni njegova izvora i temelja, njegovih univerzalnih dosega, kako bi zaštitili društvo od krivog shvaćanja i nasilnog primicanja lažnoga dostojanstva. Teologija treba pomoći svima da zdušno i razborito omogućće vlastitom razumu spoznaju dostojanstva, te da prikladnim oruđima brane ono autentično dostojanstvo koje čovjeka sagledava u njegovoj cjelovitosti, ne previđajući njegov božanski izvor i nebesko određenje.

Ivan Bodrožić